

It's the food, my friend! - Vernieuwers in landbouw en voedselketen (2): 'It's the Youth, my Friend!'

"We hebben een wijds perspectief nodig, geen dogma's"

We gaan op de afgrond af en er is niks meer aan te doen ... jammer voor jongeren en milieuactivisten. Dergelijke boodschappen klinken regelmatig, wanneer het over klimaat en milieu gaat. Natuurlijk wilde de Youth Food Movement (YFM) daar niet aan geloven, op 23 april in de Rode Hoed in Amsterdam. De jongerenorganisatie van Slow Food stond centraal deze avond en wilde op zoek naar een brede visie op de voedselsystemen van de toekomst. Dat lukte maar ten dele. De toekomstdromen tijdens de avond keken niet al te ver over de grens heen en ook niet al te ver in de toekomst. Het ging toch vooral over actuele discussies en het voedselsysteem zoals het er nu in Nederland uit ziet; maar de roep om een duurzame transitie klonk bij alle sprekers door.

Is het de jeugd die gaat zorgen voor een duurzaam voedselsysteem in de toekomst, met voldoende en betaalbaar voedsel voor iedereen? Staatssecretaris Sharon Dijksma, Joris Lohman, John Hilhorst, Krispijn van den Dries en Selma Seddik zijn de uitverkoren sprekers die hun licht mochten laten schijnen op deze kwestie. De vijfde avond van de vijfde debatreeks over de toekomst van landbouw en voedsel wordt als vanouds gemodereerd door Felix Rottenberg. Zijn peiling wijst uit dat studenten, boeren, adviseurs en geïnteresseerde burgers het sterkst vertegenwoordigd zijn onder het publiek. Bankiers, retailers, wetenschappers en ambtenaren zijn zeer beperkt aanwezig. Wat echter vooral opvalt, bij een korte blik over het publiek, is de grote hoeveelheid *hipsters*, overwegend twintigers en dertigers.

Joris Lohman: "Laten we denken in mogelijkheden"

Joris Lohman, de 28 jaar jonge directeur van de YFM Nederland, spreekt zijn vreugde uit over het feit dat de Youth Food Movement deze avond zo'n grote rol mag spelen. "Daar konden we enkele jaren geleden alleen maar van dromen." Lohman is tevens bestuurslid van Slow Food en stond in 2013 op de 25^e plaats in de Trouw Duurzaamheids-top-100. Het tekent de snelle opkomst van de Youth Food Movement. De organisatie werd in september 2009 opgericht in de collegebanken bij de studie politicologie, door Joris Lohman en zijn medestudent Samuel Levi, tegenwoordig van Brandt & Levi Worstmakers. Het gedachtegoed van Slow Food vormde de inspiratiebron, maar in een nieuw jasje, met gebruikmaking van sociale media en in de taal van twintigers. Het Film Food Festival en de YFM Academy zijn twee van de succesvolle projecten die uit de snel groeiende organisatie voortkwamen. Tegenwoordig zijn er overal in Nederland regionale afdelingen van de YFM, en ook in het buitenland springen initiatieven op. In Kazachstan werd onlangs een eerste "Disco Soup" georganiseerd, een evenement tegen voedselverspilling waarbij voedselrestanten tijdens een gezellige

uitgaansavond tot soep wordt verwerkt. Dergelijke feestjes zijn typerend voor de YFM: gericht op gezelligheid en lekker eten, maar met een serieuze ondertoon. Want: "Voedsel bepaalt hoe onze wereld eruit ziet - en of er straks nog een wereld is waarop wij kunnen leven. Het gaat om onze toekomst. Overal ter wereld maken jonge mensen zich druk over de veranderingen in voedsel."

Lohman projecteert een quote van klimaatdeskundige Clive Hamilton op het scherm: "Het is al te laat". Hamilton beweert dat het klimaatprobleem al onomkeerbaar is geworden. Jammer voor de jonge mensen en de activisten, maar niks aan te doen. Joris Lohman stelt zich de vraag of dat ook voor de voedselproductie geldt.

Daarop geeft hij meteen een ontkennend antwoord. Er is namelijk een transitie gaande, die al in de jaren '80 in gang is gezet. Lohman, als politicoloog afgestudeerd op de transitietheorie, stelt daar zijn vertrouwen in. Het oude productiegerichte denken van na de Tweede Wereldoorlog moet plaats maken voor een meer op duurzaamheid gericht systeem. In de overgangsfase treedt echter polarisatie op: aan de ene kant varkensflats, aan de andere kant "alles moet bio". Die dogma's moeten we loslaten, vindt Lohman. Hoewel de YFM is geïnspireerd door het verhaal van Slow Food, dat dicht tegen het biologische aan ligt, zoekt YFM nadrukkelijk de uitwisseling met mensen die er anders over denken. "Waar het schuurt, is het verhaal het interessantst."

Lohman roept de sprekers en de zaal daarom op om deze avond vooral in mogelijkheden te denken: een toekomstideaal voor ons voedselsysteem over 50 jaar. Daarbij kan het niet gaan om een *one size fits all* systeem. Waarschijnlijk heeft de wereld eerder behoefte aan verschillende dynamische systemen die met elkaar in verbinding staan.

Dat wil zeggen dat er plaats moet zijn voor vernieuwende initiatieven die verandering brengen, ook al kunnen ze de wereld misschien niet voeden. Lohman vraagt Sharon Dijksma om overheidsgeld naar zulke initiatieven te laten gaan, en niet al het geld voor innovatie te gunnen aan de gevestigde partijen. In dat middenveld begint de vernieuwing namelijk per definitie niet. "Ik weet zeker dat die balans is doorgeslagen." Lohman besluit met de wens dat Nederland internationaal voorop gaat lopen in de transitie naar een nieuw voedselsysteem en roept nogmaals op om deze avond een wijds perspectief aan te houden. Zijn toespraak wordt door de zaal beloond met luid gejuich.

John Hilhorst: "Geef ons ruimte om te ondernemen"

John Hilhorst (28) is de volgende spreker. Sinds 2012 is hij voorzitter van het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt. Als zoon van melkveehouders uit Laag-Keppel werkt hij mee op het bedrijf van zijn ouders, dat hij op den duur wil overnemen. Automatisering moet daarbij de arbeid van zijn ouders vervangen. Hilhorst gelooft in technologische vooruitgang en wil zijn melkveebedrijf in de toekomst laten doorgroeien tot 140 of 150 melkkoeien.

Hilhorst toont zich bezorgd over de toekomst van de landbouw in Nederland en hamert erop dat Nederland een basis van primaire productie nodig heeft. Nederland hoeft weliswaar de wereld niet te voeden, maar is als vruchtbare delta wel geschikt om een grote speler te zijn. Daarbij is het belangrijk dat de nutriëntenkringlopen in de toekomst beter gesloten worden. In Nederland is veel

fosfaat in de vorm van mest voorhanden; dat moet beter benut worden, zodat we kunstmest kunnen uitsparen.

De vergrijzing van de boerenstand is echter een groot probleem. Van de boeren boven de 65 heeft maar 1/3 een opvolger. Hilhorst suggereert dat dit te maken heeft met de soms rigide regelgeving, die het ondernemerschap "lamslaat". Daarnaast is ook de toegang tot grond voor jonge boeren een probleem; daar moeten creatieve oplossingen voor gevonden worden.

Hilhorst roept de staatssecretaris op om vooral de regeldruk te verminderen. "Geef ons de ruimte om te ondernemen." Als het aan hem ligt, bemoeit de overheid zich minder met de hoeveelheid producten die boeren mogen produceren, en wat meer met de kwaliteit ervan. Borging van kennis en kwaliteit, daar ziet hij de belangrijke rol voor de overheid. En de toetreding van jonge boeren kan worden gestimuleerd met een hectarepremie voor boeren onder de veertig.

Sharon Dijksma:

"Economische modellen moeten maatschappelijke kosten en baten meenemen"

Staatssecretaris van Economische Zaken Sharon Dijksma, ooit het jongste kamerlid van Nederland, is de prominent van de avond. Ze vindt het duidelijk gezellig en blijft tot het eind. Ook Dijksma verzet zich tegen de boodschap "Het is al te laat". De toename van het aantal mensen op aarde betekent volgens haar wel dat er meer geproduceerd moet worden en minder verspild. Bij een eerder optreden van Sharon Dijksma in de debatreeks, op 24 april 2013, toen het over de veranderingen in de melkveehouderij ging, bleek al dat voedselverspilling een belangrijk onderwerp voor haar is. Deze keer werd haar uitspraak "Als er 25% minder verspild wordt, kunnen er 500 miljoen meer mensen gevoed worden" flink getwitterd tijdens de lezing. Dijksma is het met Joris Lohman eens dat er een duurzame verandering nodig is. Volgens haar is het daarbij nodig de tegenstelling tussen biologisch en gangbaar te doorbreken. "Het debat wordt te vaak gegijzeld door dogma's". Zelf

brengt ze dit meteen in de praktijk door zowel te pleiten voor weidevogelmelk (van boeren die weidevogels beschermen - veelal biologisch) als voor genetisch gemodificeerde tomaten (die minder water in de teelt nodig hebben). Overigens spreekt Dijksma alleen van "biotechnologie". We mogen die techniek niet zomaar terzijde schuiven, al is het begrijpelijk dat sommige mensen twijfels hebben bij de producenten erachter. Ook de biologische landbouw heeft nog veel nieuwe mogelijkheden, met name omdat in Duitsland de vraag sneller groeit dan het aanbod. Gangbaar kan van biologisch leren hoe je van diversiteit een toegevoegde waarde kan maken, terwijl biologisch van gangbaar kan leren hoe je beter kunt opschalen en verwaarden.

Dijksma reageert ook op de lezing van John Hilhorst. "John vraag enerzijds om meer kwaliteitsborging, anderzijds om minder regeldruk. In de praktijk bijt dat elkaar. Als je beter wil borgen, levert dat meer regels op."

De staatssecretaris is het wel eens met het pleidooi van Hilhorst voor het sluiten van kringlopen, maar wijst op de Europese regels, die daarvoor wel veranderd moeten worden. "We hebben zojuist een succes behaald in Brussel met de Nitraatrichtlijn. Nederlandse boeren mogen ook de komende jaren meer mest uitrijden dan de Europese norm, mits ze hun nutriëntenkringloop beter sluiten."

Voor de fosfaten is het helaas nog niet zo ver, vertelt Dijksma. Het zou inderdaad slim zijn als we het mestoverschot konden gebruiken om fosfaat te winnen, zodat we minder kunstmest hoeven te importeren. Daar is echter voorlopig geen ruimte voor in de Europese regelgeving. "Daarvoor willen we een tweede derogatie zien te krijgen, maar daar heb ik nog wel wat jaren voor nodig" zegt Dijksma. "Daarnaast moeten we ook kijken of we bepaalde veevoergewassen zoals lupine meer kunnen gaan verbouwen in Nederland, zodat we minder soja hoeven te importeren. Met de kringloopwijzer voor de melkveehouderij lopen we in elk geval voorop in Europa."

De staatssecretaris eindigt met een ferm statement: "Er is iets mis met de manier waarop ons voedselsysteem economisch is ingericht." Ze hekelt de "Zeeuws meisje" mentaliteit van de Nederlander, die altijd op zoek is naar het goedkoopste voedsel. Een belangrijke oorzaak van het probleem zijn de economische rekenmodellen. Bij het CPB hadden investeringen in het onderwijs bijvoorbeeld geen effect op de economie, terwijl iedereen weet dat onderwijs op langere termijn wél een positief effect heeft. Dat geldt ook voor zaken als het verlies van biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid en klimaateffecten. "We moeten maatschappelijke kosten en baten veel duidelijker in onze economische modellen opnemen. Daar ligt een belangrijke taak voor wetenschappers," besluit Dijksma.

NZO: oude gewoonten loslaten

In de aansluitende zaaldiscussie komt Tjeerd de Groot, directeur van de Nederlandse Zuivelorganisatie NZO aan het woord: "Als je duurzame innovatie wilt realiseren, moet je bereid zijn om oude ideeën opnieuw te bekijken en los te laten. In het verleden wilden we ons als NZO per se niet met het veevoer en de mestproblematiek bezighouden. Dat was een kwestie voor de boeren en de LTO's, vonden wij. Om te kunnen verduurzamen hebben we ons systeem moeten veranderen op die twee punten. Daardoor konden we vooruitgang boeken."

Subsidies afschaffen?

Bart Holtrop, een 27-jarige boer uit Friesland, pleit voor meer radicale systeeminnovatie en zet een vraagteken bij subsidies: "Ik heb ruzie gemaakt met mijn vader over ons energie- en sojagebruik. Waarom voeren we soja aan koeien, terwijl die zijn gebouwd op het eten van gras? Nu halen wij alles tussen de koe en het gras weer weg. We maken de grond gezond zodat we geen krachtvoer, kunstmest of bestrijdingsmiddelen hoeven toe te passen. Subsidies verzieken deze markt. Mijn aanbeveling aan de staatssecretaris zou zijn: als je echt ondernemers wilt creëren, moet je ophouden met subsidies."

John Hilhorst reageert dat Europa momenteel hard bezig is met het terugschroeven van subsidies, als het beste jongetje van de klas, terwijl andere landen juist opportuun bezig zijn om handelsbarrières op te werpen. Sharon Dijksma antwoordt dat de boeren in de veenkoloniën niet zouden overleven als de subsidie wegviel. Wel geeft ze toe dat juist de sectoren die het minst van subsidies profiteren, het vaak erg goed doen, bijvoorbeeld de veredeling; daarin zijn we zelfs de nummer één van de wereld.

Het prijsgevecht

Een jongeman vestigt de aandacht op de rol van de consument. "We zijn nu bezig met een *race to the bottom*. We moeten een manier vinden om de consument beter te informeren, zodat hij gaat kiezen voor gezondheid en smaak. We proberen nu het goedkoopste stukje kip te produceren, daarmee verpest je het systeem." John Hilhorst sluit zich hierbij aan: "Consumenten zijn verziekt door het systeem. Ze zijn gewend aan voedsel dat onder de kostprijs wordt ingekocht. Daar zou je iets aan moeten doen."

Dijksma reageert: "In België heeft men getracht een verbod op verkoop onder de kostprijs in te voeren, maar dat is een eindeloos verhaal geworden. In het publieke debat kun je supermarkten wel tot de orde roepen. Er was laatst een supermarkt die een prijsdaling bij boeren wilde doorvoeren met terugwerkende kracht. Minister Kamp en ik hebben die ontboden. Daar keken ze wel vreemd van op." (Red: Dijksma noemt de naam niet, maar vermoedelijk gaat het hier over [Plus](#)).

Later voegt Dijksma nog toe: "De ironie is: telkens als Wakker Dier reclame tegen de plofkip maakt, verkoopt de supermarkt de volgende dag extra veel plofkippen. Juist op dit gebied zijn wij dominee en koopman tegelijk."

Selma Seddik: "Ik ervaar de spagaat in de praktijk"

Selma Seddik, 26 jaar oud, stond namens de retail op het podium. Na een internationale opleiding en de Youth Food Academy werd zij trainee bij Ahold. Een spannend gegeven, want Albert Heijn ligt vaak onder vuur bij de debatten in de Rode Hoed. Seddik vertelt dat ze als trainee in een Albert Heijn To Go meteen de spagaat van de praktijk ervaart: "Als ik donuts prominent neerleg, weet ik dat ik meer omzet krijg. Maar ik weet natuurlijk ook dat mensen gezonder moeten eten."

Seddik vertelt dat ze in haar begintijd bij Ahold vooral veel leerde over het aansturen van processen en mensen, maar niet zozeer over voeding. "De YFM Academie is daarom een goede aanvulling."

AH verkoopt 1/3 van het voedsel in Nederland

Voordat Seddik veel meer kan vertellen, ontstaat er een dialoog tussen moderator Felix Rottenberg en Sharon Dijksma, waarbij AH in het beklagdenbankje komt te staan. Rottenberg wijst erop dat Albert Heijn 1/3 van al het voedsel in Nederland verkoopt. Toch blijkt het vaak lastig, als het over duurzaamheid gaat, om de supermarkten aan

tafel te krijgen. Dijkema: "Ze laten zich vaak vertegenwoordigen door hun brancheorganisatie."

De uitwisseling roept een geprikkelde reactie op van Foodlog-oprichter Dick Veerman, die zich vanaf het balkon rechtstreeks tot de zaal wendt: "Ik heb moeite met debatten zonder cijfers. Wij eten in Nederland slechts 15% van wat we produceren. AH heeft een aandeel van 1/3 . Dat is dus 5% van de productie. Ik ben dan ook reuze benieuwd hoe u verwacht dat AH met zo'n aandeel het probleem voor de boerensector kan oplossen", vraagt hij de staatssecretaris.

30 jaar ondoordachte liberalisering

Dijkema ontkent uitsluitend AH te hebben willen aanspreken en wijst op de 'dozenschuivers' tussen de boer en de supermarkt, die volgens de staatssecretaris marges in hun zak steken waar niemand de toegevoegde waarde van beleeft. Veerman reageert na afloop: "Uiterekend AH maakt voor boerenproducten nauwelijks gebruik van tussenhandel. Maar los daarvan, wie denkt dat in de handel functies zonder toegevoegde waarde kunnen overleven, is los van de motor. We zitten met een crisis die het gevolg is van zo'n dertig jaar ondoordachte liberalisering. De schuld daarvan kun je niet op de commerciële partijen schuiven, maar hoort thuis op de schouders van die openbare beleidsmakers zelf. Dat kunnen we overigens deze staatssecretaris niet kwalijk nemen. Met het lef en de openheid die ze vanavond toont, zou ze juist het verschil kunnen maken."

Krispijn van den Dries: "De topsector werkt topdown"

Biologisch-dynamische boer [Krispijn van den Dries](#) (29) enthousiasmeert de zaal met zijn eigenzinnige aanpak. Hij teelt verschillende soorten aardappelen en groente in de Noordoostpolder, die hij levert aan biologische groothandels maar ook in toenemende mate direct aan consumenten. Tijdens zijn studie heeft hij veel gereisd naar landen als Soedan en Burkina Fasso. "Wat heb je op die reizen geleerd?" vraagt Felix Rottenberg hem. Van den Dries antwoordt: "Dat die boeren daar prima producten kunnen telen op hun eigen manier. Ze doen dat vakkundig, met kennis van lokale omstandigheden. Ik heb bijvoorbeeld prachtige sla gezien in Benin. De productie is niet het probleem. Het heeft dus geen enkele zin als wij ze daar gaan vertellen hoe ze groente moeten kweken. Het probleem is daar de distributie! Daarop loopt het spaak."

Van den Dries kwam twee jaar terug in het nieuws, toen hij een vrachtwagen biologische aardappelen op de Dam in Amsterdam uitdeelde, uit protest tegen het afknijpen van boeren door supermarkten. Vanaf dat moment begon hij zijn producten rechtstreeks aan consumenten te leveren en inmiddels bedient hij 20 voedselcoöperaties. Eind dit jaar hoopt hij al 50 coöperaties te beleveren. "Dit is veel leuker zaken doen", zegt Van den Dries. "Ik krijg nu constant positieve reacties van consumenten en dat maakt mij erg blij. In de handel krijg je vaak alleen negatieve reacties."

Krispijn hoopt op termijn alle producten van zijn 70 hectare land direct aan consumenten te kunnen afzetten. Tot die tijd maakt hij echter ook gebruik van de diensten van een partij als Nature & More, vertelt hij na afloop, die via een website achtergrondinformatie biedt over zijn werkwijze - dat levert ook positieve reacties op, al is het op een andere manier.

Van den Dries is van mening dat subsidies beter besteed kunnen worden; de bottom-up innovatie wordt niet goed gestimuleerd. Het kost bijvoorbeeld veel energie om voedselcollectieven op te zetten, maar het is moeilijk om daar geld voor te krijgen. Sharon Dijkma geeft toe dat kleine projecten problematisch zijn, omdat de uitvoeringskosten dan vaak groter worden dan de subsidies zelf. Toch zouden er geschikte regelingen moeten zijn.

Van den Dries antwoordt dat de regelingen voor de topsector vaak ouderwets top-down zijn georganiseerd. Daarop stelt Dijkma voor om telefoonnummers uit te wisselen, teneinde iets in gang te kunnen zetten.

Discussie en reacties na afloop

Xavier San Giorgi, gespecialiseerd in *agroforestry*: "De essentie van het probleem in de voedselvoorziening op lange termijn is volgens mij dat voedselproductie nu meer energie kost dan we eruit halen. Je zou een benchmark moeten ontwikkelen waarbij je kijkt naar de totale som van biomassa, vruchtbare bodems en de hoeveelheid geproduceerd voedsel, om te zoeken naar een systeem waarbij die totale som elk jaar toeneemt."

Rebecca Oltheten, danseres bij het Nationaal Ballet (bij de naborrel): "Ik was voor het eerst bij deze debatreeks. Het viel mij wel op dat de discussie erg op Nederland gericht was, terwijl de voedselproblematiek een wereldwijde kwestie is."

Wouter van der Weijden, directeur Stichting CLM: "Er werd gesproken over het sluiten van kringlopen, maar een pure kringloop bestaat niet. Er zullen altijd verliezen zijn. Nederland is overigens heel atypisch. 50% van het fosfaat dat op onze akkers komt is organisch, namelijk dierlijke mest. En ook de meeste fosfaat die wordt geïmporteerd komt in organische vorm, namelijk soja. Dus als je kunstmest gaat maken uit dierlijke mest, gaat het om fosfaat uit soja uit Zuid-Amerika. Dat heeft niks met een kringloop te maken."

Bert van Ruitenbeek, directeur Ecominds: "Ik was verbaasd over het pleidooi van Dijkma voor gentechnologie. Ze pleit voor minder verzet tegen biotechnologie, omdat je daarmee producten zouden kunnen telen met minder inputs. Het verzet van veel mensen tegen gentech geldt echter niet zozeer de techniek maar het systeem. De gentech-industrie belooft al twintig jaar een duurzamere productie, maar opereert ondertussen nog steeds in een destructief systeem van monoculturen. Zouden we zo langzamerhand niet eens moeten kiezen voor bewezen systemen - die er ook zijn?"

Annegreet en Eelco van Putten, akkerbouwers uit Goeree-Overflakkee: "Wij zijn naar deze avond gekomen omdat we graag voeling houden met wat er leeft in de maatschappij en bij de consument. De rol van de consument is erg belangrijk."

Maarten Kuiper, event coördinator bij de YFM: "Het idee van de weidevogelmelk vond ik erg interessant. De kernvraag is of je een *commodity* zoals melk bijzonder kan maken. Tijdens het Food Film Festival doen we iets samen met de Vogelbescherming, op 11 mei 2014, dan praten we hierover verder!"

Het debat kan terug gekeken worden via de livestream:
www.youtube.com/watch?v=DfVqTjKWCDw

Alexis de Roode

Fotografie: Daria Mnych

AGENDA

*De laatste aflevering van It's the food, my friend! zal plaatsvinden op 9 mei in Wageningen, op de campus van de WUR, gebouw 103. Met **Joel Salatin**, die door Time Magazine 'de meest innovatieve boer ter wereld' is genoemd.*

Op 9, 10 en 11 mei: Food Film Festival op het Westergasterrein, waar 15.000 bezoekers worden verwacht. Films over duurzaamheid en zware thema's als overbevissing. Maar ook over culinaire tradities en de vreugde van eten. Met veel jongeren.